

A. ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Άριστοτέλης, Προτρεπτικός πρὸς Θεμίωνα, αποσπάσματα 8-9

Τὰ ὑποκείμενα πρὸς τὸν βίον ἡμῖν, οἷον τὸ σῶμα καὶ τὰ περὶ τὸ σῶμα, καθάπερ ὄργανά τινα ὑπόκειται, τούτων δ' ἐπικίνδυνός ἐστιν ἡ χρῆσις, καὶ πλέον θάτερον ἀπεργάζεται τοῖς μὴ δεόντως αὐτοῖς χρωμένοις. Δεῖ τοίνυν ὀρέγεσθαι τῆς ἐπιστήμης κτᾶσθαι τε αὐτὴν καὶ χρῆσθαι αὐτῇ προσηκόντως, δι' ἧς πάντα ταῦτα εὖ θησόμεθα. Φιλοσοφητέον ἄρα ἡμῖν, εἰ μέλλομεν ὀρθῶς πολιτεύσεσθαι καὶ τὸν ἑαυτῶν βίον διάξειν ὠφελίμως.

Άριστοτέλης, Ἠθικὰ Νικομάχεια, Β 1.5-7

Μαρτυρεῖ δὲ καὶ τὸ γινόμενον ἐν ταῖς πόλεσιν· οἱ γὰρ νομοθέται τοὺς πολίτας ἐθίζοντες ποιοῦσιν ἀγαθοὺς, καὶ τὸ μὲν βούλημα παντὸς νομοθέτου τοῦτ' ἐστίν, ὅσοι δὲ μὴ εὖ αὐτὸ ποιοῦσιν ἀμαρτάνουσιν, καὶ διαφέρει τούτῳ πολιτεία πολιτείας ἀγαθὴ φαύλης. Ἔτι ἐκ τῶν αὐτῶν καὶ διὰ τῶν αὐτῶν καὶ γίνεται πᾶσα ἀρετὴ καὶ φθείρεται, ὁμοίως δὲ καὶ τέχνη· ἐκ γὰρ τοῦ κιθαρίζειν καὶ οἱ ἀγαθοὶ καὶ κακοὶ γίνονται κιθαρισταί. Ἀνάλογον δὲ καὶ οἰκοδόμοι καὶ οἱ λοιποὶ πάντες· ἐκ μὲν γὰρ τοῦ εὖ οἰκοδομεῖν ἀγαθοὶ οἰκοδόμοι ἔσονται, ἐκ δὲ τοῦ κακῶς κακοί. Εἰ γὰρ μὴ οὕτως εἶχεν, οὐδὲν ἂν ἔδει τοῦ διδάξοντος, ἀλλὰ πάντες ἂν ἐγίνοντο ἀγαθοὶ ἢ κακοί.

ΘΕΜΑΤΑ

A1. α. Να επιλέξετε την ακριβέστερη μετάφραση.

Αρχαίο Κείμενο	Μετάφραση
1. Τοῖς μὴ δεόντως αὐτοῖς χρωμένοις	A. Σε εκείνους που δεν τα χρησιμοποιούν σωστά
	B. Όταν χρησιμοποιηθούν με τρόπο εσφαλμένο
2. Δι' ἧς πάντα ταῦτα εὖ θησόμεθα	A. Ούτως ώστε να μπορούμε να χρησιμοποιούμε όλα αυτά τα εργαλεία με τρόπο εποικοδομητικό
	B. Με την οποία θα κάνουμε καλή χρήση όλων αυτών
3. εἰ μέλλομεν ὀρθῶς πολιτεύσεσθαι	A. Επειδὴ θέλουμε να γίνουμε καλοί πολίτες
	B. Εφόσον θέλουμε να γίνουμε καλοί πολίτες

4. Πολιτεία πολιτείας ἀγαθὴ φύλης

A. Το καλό από το κακό πολίτευμα

B. Το καλό από το λιγότερο καλό πολίτευμα

Μονάδες 4

A1.β. Να αιτιολογήσετε σύντομα καθεμία από τις παραπάνω απαντήσεις.

Μονάδες 6

B1. “Τὰ ὑποκείμενα πρὸς τὸν βίον... μὴ δεόντως αὐτοῖς χρωμένοις”: Να αναλύσετε τη θέση του Αριστοτέλη σε αυτή την περίοδο και να δηλώσετε ποιο σχήμα λόγου την τονίζει;

Μονάδες 10

B2. Μελετώντας και τα δύο αποσπάσματα να σκιαγραφήσετε το επιστημονικό ήθος του Αριστοτέλη επισημαίνοντας συγκεκριμένα χαρακτηριστικά που απαντώνται στα κείμενα αναφοράς.

Μονάδες 10

B3. Να χαρακτηρίσετε τις παρακάτω προτάσεις ως σωστές ή λανθασμένες και να διορθώσετε όσες είναι λανθασμένες.

1. Ο θάνατος του Αριστοτέλη τοποθετείται στο 321.
2. Στην Αθήνα έφτασε το 376.
3. Στην Μακεδονία ο Αριστοτέλης έμεινε ως το 333.
4. Τα Ἠθικά Νικομάχεια είναι έργο της δεύτερης φιλοσοφικής φάσης του Αριστοτέλη.
5. Ο θάνατος βρίσκει τον Αριστοτέλη στην Χαλκιδική.

Μονάδες 10

B4.α. τὸν βίον: Να γράψετε μία περίοδο λόγου στα νέα ελληνικά, όπου η ίδια λέξη, σε οποιαδήποτε μορφή της (μέρος του λόγου, πτώση, αριθμό, γένος, έγκλιση, χρόνο), χρησιμοποιείται με διαφορετική σημασία από αυτήν που έχει στο αρχαίο κείμενο

(Μονάδες 2). Να σχηματίσετε δύο σύνθετες λέξεις με τη λέξη βίος, χρησιμοποιώντας την μία φορά ως πρώτο συνθετικό και μία ως δεύτερο συνθετικό (μονάδες 4).

Μονάδες 6

B4.β. Στο απόσπασμα “Τὰ ὑποκείμενα.... διάξειν ὠφελίμως” να εντοπίσετε συνώνυμα για τις παρακάτω λέξεις της αρχαίας ελληνικής: ἐφίεμαι, χρή, λαμβάνω, διατελῶ.

Μονάδες 4

B5. Παράλληλο κείμενο

Σε ποια σημεία θεωρείτε πως συγκλίνουν οι απόψεις του Κ. Καστοριάδη και του Αριστοτέλη στο δεύτερο απόσπασμα;

[...] Για να αλλάξουμε την κοινωνία, πρέπει να αλλάξουμε τους ανθρώπους, και για να αλλάξουμε τους ανθρώπους, πρέπει η κοινωνία να είναι διαφορετική. Πρέπει, επομένως, και τα δρώντα άτομα να έχουν διαφορετικές συνήθειες. Ποιος όμως θα τους εμφυσήσει αυτές τις διαφορετικές συνήθειες, αν όχι ο τρόπος με τον οποίο εκπαιδεύονται και επομένως η κοινωνία μέσα στην οποία ζουν; [...] Πρέπει, παραδείγματος χάριν η κοινωνία να έχει θεσπίσει ως κανόνα δικαίου το ότι οι άνθρωποι είναι ελεύθεροι να εκφράζουν τις απόψεις τους μέσα στα όρια του ποινικού κώδικα. Πρέπει όμως επίσης και οι άνθρωποι να εκφράζουν πράγματι τις απόψεις τους και να μη σιωπούν από κομπορμισμό, αδιαφορία, απάθεια...: [...] Το παράδοξο λοιπόν έγκειται στο εξής: μόνο σε σχέση με αυτό που είμαστε ήδη μπορούμε να δράσουμε σύμφωνα με την αρετή ή μέσα στην αυτονομία. Και αυτό που είμαστε ήδη δεν μας καθορίζει ώστε να είμαστε αυτόνομοι, πράγμα που δε σημαίνει τίποτε, έχει όμως κάποια σχέση με την ελευθερία, την αυτονομία, η οποία ανοίγεται μπροστά μας ως δυνατότητα. [...] Όπως όμως είπε ο Freud σε μια άλλη περίπτωση, οι αντινομίες δεν εμπόδισαν ποτέ κανέναν να ζήσει. Ζούμε επομένως με αυτή την αντινομία, προσπαθώντας κουτσά στραβά να τη λύσουμε, κατά περίπτωση - ατομικά και ενίοτε συλλογικά -, γνωρίζοντας ότι στη συνέχεια θα τη συναντήσουμε ξανά.

(Κ. Καστοριάδη, Απόσπασμα από το σεμινάριο της 5ης Δεκεμβρίου 1984 στον Γ' τόμο, Η Ελληνική Ιδιαιτερότητα).

Μονάδες 10

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

A1. α.

1 → α

2 → β

3 → β

4 → β

A1. β.

1→ α: Ακριβέστερη απάντηση θεωρείται η «α», καθώς αποδίδει σωστά την έναρθη αναφορικούποθετική μετοχή «τοῖς μὴ χρωμένοις» με αναφορική πρόταση, ενώ παράλληλα αναδεικνύει και το συντακτικό της ρόλο ως δοτικής αντιχαριστικής στο ρήμα «ἀπεργάζεται».

2→ β: Προτιμότερη κρίνεται η απάντηση «β», μιας και λαμβάνει υπόψη τον εμπρόθετο προσδιορισμό τρόπου «δί' ἧς» ο οποίος αναδεικνύει τὸ ρόλο της φιλοσοφίας για την αποφυγή των κινδύνων που εγκυμονεί η μη δεοντολογική χρήση των σωματικών μέσων.

3→ β: Στην απάντηση «β» διαφαίνεται το είδος της δευτερεύουσας αιτιολογικής πρότασης υποθετικής αιτιολόγησης που εισάγεται με το εἰ. Ο Αριστοτέλης επιλέγει αυτή την πρόταση που λειτουργεί ως προσδιορισμός της αιτίας-προϋπόθεσης στο «φιλοσοφητέον (ἐστίν)», προκειμένου να αποφύγει το δογματισμό.

4→ β: Στο εν λόγω απόσπασμα από τα Ἠθικὰ Νικομάχεια ο Σταγειρίτης ορίζει ως κριτήριο αξιολόγησης του έργου των νομοθετών την επιτυχία τους ή την αποτυχία τους να διαπλάσουν ενάρετους πολίτες. Ανάλογα με την επιτυχή ή όχι έκβαση αυτής της προσπάθειας διακρίνει τα πολιτεύματα σε καλά και λιγότερο καλά. Σε αυτό το σημείο του έργου, λοιπόν, δεν επιχειρεί μια διάκριση των πολιτευμάτων σε καλά και κακά, αλλά θέτει ως αφετηρία για το συλλογισμό του το δεδομένο πως κάθε νομοθέτης στοχεύει στην ηθική διάπλαση των πολιτών.

B1. Σύμφωνα με τον Αριστοτέλη, όλα όσα κατέχει ο άνθρωπος, όπως το σώμα και οι σωματικές λειτουργίες του, είναι διαθέσιμα σε αυτόν ως εργαλεία, η χρήση των οποίων είναι επικίνδυνη και φέρει τα αντίθετα από τα επιθυμητά αποτελέσματα σε όσους δεν

τα αξιοποιούν με τον δέοντα τρόπο «Τὰ ὑποκείμενα πρὸς τὸν βίον... μὴ δεόντως αὐτοῖς χρωμένοις». Εφαλτήριο της εν λόγω θέσης αποτελεί η έναρθη επιθετική μετοχή τὰ ὑποκείμενα, η οποία δηλώνει ὅσα ανήκουν στην δικαιοδοσία του ανθρώπου. Για τον Αριστοτέλη, ὅπως πληροφορούμαστε ἀπὸ τὸ ἔργο του Μετὰ τὰ Φυσικά, ο προαναφερόμενος ὅρος σημαίνει την πρώτη ουσία των ὄντων, δηλαδή μία ιδιότητα καθολική, ἀμετάβλητη, ἀναλλοίωτη και διακριτή ἀπὸ τα συμβεβηκότα, δηλαδή τα δευτερεύοντα χαρακτηριστικά των ὄντων. Αυτή ἀποτελεῖ την κινητήριο δύναμη για την μετάβαση ἀπὸ την ἀνυπαρξία στην ὑπαρξή του αἰσθητοῦ κόσμου.

Ο Σταγειρίτης φιλόσοφος για να δηλώσει ὅσα διαθέτουμε στη ζωή χρησιμοποιεῖ την λέξη βίος η οποία στο συγκεκριμένο ἀπόσπασμα δεν εἶναι ταυτόσημη με τη λέξη ζωή. Συχνά με τον βίον δίνεται ἔμφαση στον τρόπο της ζωῆς, στην κατάσταση της ζωῆς, στο πῶς βιώνει ο ἄνθρωπος τη ζωή. Ἐτσι, ἐνῶ η ζωή ἀποτελεῖ για τον ἄνθρωπο ἓνα υπαρκτικό δεδομένο, ο βίος του ὑπόκειται σε διερώτηση, διαμόρφωση και ἐπιλογή. Η ζωή εἶναι μία, ἀλλὰ οἱ ἐπιλέξιμοι βίοι πολλοί. Κατὰ προέκταση, ο ἀνθρώπινος βίος, ατομικός και συλλογικός, γίνεται ἀντικείμενο φιλοσοφικῆς μελέτης. Και η φιλοσοφία ορίζεται ως τέχνη του βίου. Ἐπομένως, ο ἄνθρωπος οφείλει να διακρίνει ἀπὸ τὸ πλῆθος των ἐπιλέξιμων βίων τὸν βίον ἐκεῖνο που θα τον οδηγήσει στην τελείωσή του.

Στη συνέχεια, ἐπεξηγεῖ ὅσα ἔχουμε στη διάθεσή μας ἀναφέροντας τὸ σῶμα και ὅσα ἔχουν σχέση με τὸ σῶμα, δηλαδή τις σωματικές λειτουργίες. Σε ἀντίθεση με τον Πλάτωνα, ο Αριστοτέλης ὑποστήριζε την ἐνότητα ψυχῆς και σώματος. Στο ἔργο του Περί ψυχῆς παρουσίασε τὸ σῶμα ως ὄργανο της ψυχῆς και την ψυχή ως ἐντελέχεια του σώματος, δηλαδή ως τὴν μορφή του ὄντος στη δυνάμει κατάστασή του. Χρησιμοποιώντας τὸ ρῆμα ὑπόκειται καθιστὰ φανερό ὅτι τα ὑποκείμενα πρὸς τὸν βίον, οἷον τὸ σῶμα καὶ τὰ περὶ τὸ σῶμα τίθενται στην υπηρεσία του ἀνθρώπου ως ἐργαλεία τα οποία ἐξαρτώνται ἀπὸ τὴν ἐλεύθερη βούληση του ατόμου για τὸ πῶς θα τα χρησιμοποιήσει. Αυτὴ τὴν ἐλεύθερη προαίρεση ὑπογραμμίζει τὸ ἐτυμολογικὸ σχῆμα ὑποκείμενα - ὑπόκειται. Με τὴν προσωπική ἀντωνυμία ἡμῖν ο φιλόσοφος ἐντάσσει και τὸν εαυτό του στο σύνολο των ἀνθρώπων οἱ οποίοι μποροῦν να αξιοποιήσουν τα μέσα τα οποία εἶναι δοσμένα ἀπὸ τὴν φύση για να ἐξυπηρετήσουν τὸν ἐπιλέξιμο βίον τους.

Ο φιλόσοφος ολοκληρώνει τὴ θέση του ἐπισημαίνοντας τους κινδύνους οἱ οποίοι ἐλλοχεύουν στη χρήση των προαναφερόμενων ἐργαλείων «τούτων δ' ἐπικίνδυνός ἐστιν ἢ χρήσις». Τὴν ἴδια παρατήρηση παραθέτει στο ἔργο που συνέγραψε ἀργότερα, στα Πολιτικά, μεταφέροντας τὸ κέντρο βάρους ἀπὸ τὸ ατομικὸ ἐπίπεδο στο κοινωνικὸ και στις ἀντίστοιχες συνέπειες, θετικές ἢ ἀρνητικές, που ἀπορρέουν ἀπὸ τις ἐπιλογές του ἀνθρώπου. Με ἄλλα λόγια, τα ὄργανα τα οποία ἐκ φύσεως διατίθενται στον

άνθρωπο δεν είναι άλλα από την λογική, τη γλώσσα, την κρίση, τα συναισθήματα κ.ά. Όταν αυτά αξιοποιούνται με αντιδεοντολογικό τρόπο έχουμε το αντίθετο από το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα «καὶ πλέον θάτερον ἀπεργάζεται τοῖς μὴ δεόντως αὐτοῖς χρωμένοις». Το αποτέλεσμα της μη ορθής χρήσης των οργάνων αποδίδεται με το ρήμα ἀπεργάζεται.

Στο σημείο αυτό γίνεται φανερή η έννοια του τέλους, του απώτατου σκοπού, η οποία κατέχει καθοριστική θέση στην αριστοτελική φιλοσοφία. Όπως προκύπτει από τα παραπάνω, υπάρχει ο ενδεδειγμένος τρόπος χρήσης των εκ φύσεως διαθέσιμων όπλων ώστε ο άνθρωπος να οδηγηθεί στην ορθή επιλογή βίου με την αρωγή της λογικής και της γνώσης που απορρέει από την φιλοσοφική διεργασία. Αντιθέτως, η αντιδεοντολογική χρήση των εφοδίων αυτών απομακρύνει τον άνθρωπο από τον απώτερο στόχο του βίου του. Η κρισιμότητα του τρόπου χρήσης των εν λόγω μέσων υπογραμμίζεται με τις ετυμολογικά συγγενείς λέξεις χρωμένοις –χρήσις, στις οποίες εντοπίζεται και το υπερβατό σχήμα.

B2. Σύμφωνα με τον Düring «ο Αριστοτέλης είναι ο δημιουργός του επιστημονικού λόγου και του επιστημονικού τρόπου έκθεσης». Η μεθοδολογία που ακολουθεί προκειμένου να καταλήξει σε στέρεα συμπεράσματα και η ακριβολογία του λόγου του υποχρέωσαν τους μελετητές να του αναγνωρίσουν την ιδιότητα του επιστήμονα. Τα κείμενα αναφοράς, παρόλο που αποτελούν αποσπάσματα από διαφορετικά έργα με διαφορετική στόχευση, προσφέρουν στοιχεία που επιβεβαιώνουν την παραπάνω άποψη.

Η διάρθρωση της αριστοτελικής επιχειρηματολογίας προσεγγίζει την επιστημονική μεθοδολογία που απαντάται στις θετικές επιστήμες. Το συμπέρασμα, λοιπόν, «Φιλοσοφητέον ἄρα ἡμῖν...ὠφελίμως» του αποσπάσματος από τον Προτρεπτικό προς Θεμίσωνα εξάγεται από όλες τις προηγηθείσες προτάσεις, οι οποίες συνιστούν τις προκείμενες του συλλογισμού. Πρόκειται για έναν επαγωγικό συλλογισμό που αφετηρία του έχει μια εμπειρική διαπίστωση πως ο άνθρωπος διαθέτει σωματικές ιδιότητες τις οποίες μπορεί να αξιοποιήσει με τρόπο ωφέλιμο ή βλαβερό (“Τὰ ὑποκείμενα...ὑπόκειται”). Παράλληλα με τους επαγωγικούς συλλογισμούς συχνά προτιμᾶ και τους αναλογικούς συσχετίζοντας δύο εμπειρικές διαπιστώσεις των οποίων η ομοιότητα στη συνέχεια αξιοποιείται ως βάση πάνω στην οποία θα στηριχθεί για να προβεί σε γενικεύσεις. Στο κείμενο αναφοράς από τα Ἠθικὰ Νικομάχεια με το «Ἔτι» εισάγεται ένα αναλογικό επιχείρημα που στηρίζεται στην ομοιότητα τεχνών και ηθικών αρετών. Οι λέξεις «ὁμοίως» και «ἀνάλογον» αποκαλύπτουν το είδος του συλλογισμού. Η αποκάλυψη της μεθόδου που ακολουθεί

κάθε φορά με τις κατάλληλες λέξεις είναι ανάγκη να συμπεριληφθεί σε εκείνα τα στοιχεία που συγκροτούν την επιστημονική του φύση.

Πέρα από τη διάρθρωση επιχειρημάτων αξιοποιούνται και τα τεκμήρια ως μέσο πειθούς. Στο χωρίο από τα Ἠθικὰ Νικομάχεια προσφέρεται ως απόδειξη για το τον επίκτητο χαρακτήρα των ηθικών αρετών η επιδίωξη των νομοθετών να διαμορφώσουν ηθικά ενάρετους πολίτες εθίζοντας τους σε ανάλογες πράξεις («Μαρτυρεῖ...ἀγαθὴ φαύλης»). Για ακόμα μία φορά ο Αριστοτέλης ως θετικός επιστήμονας συλλέγει δεδομένα από τις εμπειρίες του συλλογικού βίου. Χαρακτηριστική της πρόθεσης του τα επιχειρήματα του να είναι ακλόνητα είναι η επιλογή του ρήματος «μαρτυρεῖ», το οποίο φανερώνει και το είδος της τεκμηρίωσης που παρέχεται.

Παρά την επιδίωξη του να χτίσει έναν λόγο άτρωτο, ο Αριστοτέλης επιθυμεί να αποσοβήσει τον δογματισμό, στάση που χαρακτηρίζει έναν επιστήμονα που λειτουργεί δεοντολογικά αποφεύγοντας τις ευκολίες της μονολιθικότητας. Η αιτιολογική πρόταση υποθετικής αιτιολογίας «εἰ μέλλομεν... διάξειν ὠφελίμως» και ο υποθετικός λόγος του μη πραγματικού «Εἰ γὰρ μὴ οὕτως...ἀγαθοὶ ἢ κακοὶ» είναι ανάγκη να αποδοθούν στη διάθεση του να προσεγγίσει τα ζητήματα χωρίς ιδεοληψίες, που θα οδηγούσαν ενδεχομένως σε ελλιπή τεκμηρίωση, αλλά με ανοιχτό πνεύμα, τέτοιο που οφείλει να διακατέχει κάθε επιστήμονα. Στην πρώτη περίπτωση το συμπέρασμα «φιλοσοφητέον ἡμῖν» αποδίδεται σκόπιμα αποδυναμωμένο, ώστε να μετριαστεί η αδιαλλαξία. Στην δεύτερη περίπτωση ο υποθετικός λόγος του μη πραγματικού έρχεται να συμπληρώσει το συλλογισμό του Αριστοτέλη για τον επίκτητο χαρακτήρα των ηθικών αρετών υπογραμμίζοντας το ρόλο της διδασκαλίας. Ο φιλόσοφος, αφού έχει αναλύσει το ρόλο των νομοθετών και των δασκάλων στη διαδικασία του εθισμού, υπογραμμίζει πως αν η γνώση μιας τέχνης, όπως άλλωστε και οι ηθικές αρετές, ήταν έμφυτες, δεν θα χρειαζόταν η συμβολή τους. Ο υποθετικός λόγος του μη πραγματικού δυναμώνει την επιχειρηματολογία του επιφυλάσσοντας για τους διαφωνούντες το ρόλο των αρνητών της πραγματικότητας.

Το επιστημονικό ήθος του Αριστοτέλη διαφαίνεται και στην επιλογή της κατάλληλης γλώσσας, η οποία χαρακτηρίζεται από απλότητα, ακρίβεια και ενάργεια, χωρίς περιττά σχήματα λόγου και ρητορείες. Η προσεκτική επιλογή κάθε λέξης εξασφαλίζει πως τα λεγόμενα του δεν θα παρερμηνευθούν. Έτσι παρατηρούμε πλήθος επιρρηματικών προσδιορισμών του τρόπου (εὖ, ὠφελίμως, προσηκόντως) που συγκεκριμενοποιούν το περιεχόμενο των ρηματικών τύπων που συνοδεύουν. Ταυτόχρονα, η κυριαρχία της οριστικής (λ.χ. ὑπόκειται, δεῖ, θησόμεθα, μαρτυρεῖ, ἀμαρτάνουσι) συνεπικουρεί την προσπάθεια του φιλοσόφου να στηρίξει τους

συλλογισμούς του σε δεδομένα καθολικά αποδεκτά. Στην κατεύθυνση αυτή επιλέγει κυρίως το γ' πρόσωπο για να εκφράσει καθιερωμένες αντιλήψεις από τη σκοπιά του αντικειμενικού παρατηρητή. Τέλος, τα παραδείγματα («οἷον τὸ σῶμα καὶ τὰ περὶ τὸ σῶμα», «ἐκ τοῦ κιθαρίζειν...κιθαρισταὶ») επιβεβαιώνουν πως στόχος του είναι να καταστήσει σαφή τον τρόπο σκέψης του, ώστε δύσκολα να μπορεί να αμφισβητηθεί.

B3.

1. Λ= 322 π.Χ.
2. Λ= 367 π.Χ.
3. Λ= 335 π.Χ.
4. Λ= της τρίτης φιλοσοφικής περιόδου
5. Λ= στην Χαλκίδα

B4.α.

- Ο Πλούταρχος στο έργο του Βίοι Παράλληλοι παρουσίασε τους βίους επιφανών Ελλήνων και Ρωμαίων.
- Βιοπάλη, διαβίωση

B4.β.

ἐφίεμαι= ὀρέγεσθαι

χρή= Δεῖ

λαμβάνω= κτᾶσθαι

διατελῶ= διάξειν

B5. Ο Αριστοτέλης στο κείμενο αναφοράς μεταφέρεται στον χώρο της πολιτικής αναφέροντας ότι οι νομοθέτες εξασκούν με τον εθισμό τους πολίτες στην ηθική αρετή. Συνδέει μάλιστα την αξία των πολιτευμάτων με την αρετή των πολιτών, την οποία αυτοί κατακτούν με μεγαλύτερη ή με μικρότερη επιτυχία χάρη σε αυτά και με τη συμβολή των νομοθετών. Με την ιδιαίτερη αναφορά στον ρόλο των νομοθετών και του πολιτεύματος ο Αριστοτέλης υπογραμμίζει την παιδευτική λειτουργία των θεσμών. Ιδιαίτερα για τον νόμο αποτελεί πάγια αντίληψη των αρχαίων Ελλήνων ότι αυτός δεν αποβλέπει απλώς στην αποτροπή και την τιμωρία των παραβατικών συμπεριφορών, αλλά διαπαιδαγωγεί δια βίου τους πολίτες και τους οδηγεί σε επαινετές συμπεριφορές. Αυτή είναι και η θέση του Αριστοτέλη: ὁ νομοθέτης οὐκ ἔᾶ τὰ φαῦλα πράττειν, τὰ δὲ καλὰ καὶ σπουδαῖα κελεύει (Ἠθικὰ Μεγάλαι, 1.9.9.2-3, 1187a14-15). Με αυτό τον τρόπο ο νόμος λειτουργεί ως ισχυρός παράγοντας ενότητας και συνοχής μέσα στην κοινωνία. Με αυτή την αναφορά ο Αριστοτέλης ταυτίζεται με τη γενικότερη αντίληψη της πολιτικής σκέψης του αρχαίου ελληνικού πνεύματος ότι ο πολιτικός, ο δημόσιος βίος στην αρχαία ελληνική πόλη – κράτος αποτελεί τον βασικό παιδαγωγό των πολιτών. Το άτομο δε λειτουργεί μόνο του και για χάρη του εαυτού του αλλά ως μέλος του συνόλου,

ως πολίτης στο πλαίσιο της λειτουργίας του κράτους. Ο καθημερινός δημόσιος βίος, με το πλήθος των εμπειριών που παρείχε στους πολίτες, τους καθιστούσε ικανούς να ανταποκριθούν επαρκώς στα πολιτικά τους καθήκοντα. Αυτό δεν μπορούσε να είναι αποκομμένο από την αρετή και τις ηθικές επιταγές που η ίδια επέβαλλε, με ανώτερη όλων την πρόταξη του γενικού , καθολικού συμφέροντος έναντι του ατομικού. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο η ηθική φιλοσοφία αποτελεί μέρος της πολιτικής και οι βασικοί πολιτικοί παράγοντες (πρόσωπα και θεσμοί) αποτελούν τους πυλώνες της ηθικής και πολιτικής διαπαιδαγώγησης των πολιτών.

Ο Καστοριάδης στο παράλληλο κείμενο παρουσιάζει και αυτός την αμφίδρομη σχέση ατόμου και κοινωνίας. Ισχυρίζεται πως η όποια αλλαγή στην κοινωνία επέρχεται, αφού συντελεστεί αλλαγή στην νοοτροπία των πολιτών. Η αλλαγή στη νοοτροπία είναι και αυτή με τη σειρά της συνάρτηση κοινωνικών θεσμίσεων. (Για να αλλάξουμε την κοινωνία ... πρέπει η κοινωνία να είναι διαφορετική). Με άλλα λόγια, για να έχει η κοινωνία τη δυνατότητα να αλλάζει, έχει ανάγκη από θεσμούς που θα της επιτρέπουν να το κάνει. Η ελευθερία των πολιτών να αλλάξουν την κοινωνία αποκτά νόημα, όταν έχουν εκπαιδευτεί να το κάνουν. (Ποιος όμως θα τους εμφυσήσει αυτές τις διαφορετικές συνήθειες, αν όχι ο τρόπος με τον οποίο εκπαιδεύονται και επομένως η κοινωνία μέσα στην οποία ζουν;). Και αυτό το μαθαίνουν μέσα στην κοινωνία, μέσα από τους θεσμούς της, έχοντας λάβει την ανάλογη παιδεία, ώστε να υπάρξει δραστηριότητα στο κοινωνικό πεδίο. Αυτή η εκπαίδευση αρχίζει με τη γέννηση του ατόμου και συνεχίζεται μέχρι τον θάνατό του. Παρέχεται παντού και πάντα. Ενσωματώνεται στον πολιτισμό και την καθημερινή ζωή και λαμβάνει χώρα μέσα στην κοινωνία.

Συνεπώς, τόσο για τον Αριστοτέλη όσο και τον Καστοριάδη το άτομο ως πολίτης, ως το συστατικό μέρος ενός όλου, της πόλης , καθορίζει με την ποιότητά του την ποιότητα της κοινωνίας.